

ПАТРИЈАРШИСКОТО ДО ДАДЕНО ОД РИМ ВО 99 НЕМЕН



СТОИНСТВО НА ОХРИД 9 ГОДИНА Е ТРАЈНО И ЛИВО

Д-р Петар Поповски е роден во с. Лазарополе, Дебарско. По професија е новинар, меѓутоа долго време се занимава со публицистичка и со научна дејност. Завршува Филозофски факултет, отсек Југословенска книжевност, а докторира на тема: Етногенезата на Шиптарите (Планинските-Шкоти, Тоските) и на Гего-Мирдитите (Курдо-Арнаутите), нивните генетски, јазични, етнологски и антрополошки особености.

Извесно време работи во НИП "Наша книга", а соработува со "Нова Македонија", "Вечер" и со белградски "Борба" и "Привредни преглед". Триесет години, од нејзиното основање, минува во Македонската телевизија. Во 1968 година тој го уредува првиот телевизиски дневник. Речиси дваесет години е уредник на Дневникот и на сите информативни емисии, а потоа е и главен и одговорен уредник на Информативната програма. Истовремено е главен уредник и на информативното гласило на МТВ. Освен што подготвува прилози, документарни и специјални емисии, често се јавува и како коментатор за најактуелните прашања од општествено-политичкиот живот во земјата и во светот. За заслугите во развојот на новинарската дејност, за збогатувањето на содржината и подобрувањето на квалитетот на програмата во МТВ, одликуван е со орден Заслуги за народ. Со ексклузивни написи за историјата на македонскиот народ, плод на неговите научни истражувања, често се јавува во дневниот и во периодичниот печат. Добитник е на највисоките новинарски признанија - наградите "Крсте Мисирков" и "Мито Хаџи Василев - Јасмин". Има објавено неколку научни трудови и бројни монографии на големи стопански организации во државава.

■ Разговорот го водеше: Елизабета АНДОНОВСКА



Господине Поповски, разговорот би го почнале со прашањето кое во моментот е особено важно и актуелно, а се однесува на расправата која се води во печатот околу Вашите сознанија за историјата на древната Охридска црква, неодамна обнародени во медиумите. Имено, Вие цврсто стоите на становиште дека и по Василиј II Охридската црква си го задржала статусот Патријаршија, што кај црковните кругови во Македонија некако срамежливо се негира оваа Ваша поставка. Како Вие ги коментирате ваквите гледања?

ПОПОВСКИ: Со оглед на тоа што се занимавам со темелни истражувања на темата која ја обработувам, морам да кажам дека сум изненаден и вчудоневиден од ставовите, погледите и коментарите на некои наши архијереји, теолози и идеолози на Светиот синод на МПЦ во врска со ова прашање. Не можам, а да не речам дека тие наши духовни големодостојници: или не ја знаат историјата на Црквата на која ѝ служат, или свесно работат на негирањето на историските факти поврзани со историјата на Македонската црква, за нечии туѓи интереси. На вакво сомневање ме наведува и понижувачкиот договор, кој во 2003 година во Ниш,



го потпишаа наши високи архијереји, што за мене, како научен работник, претставува срамен чин и предавство на националните духовни интереси. Тие треба да знаат дека унапредувањето на една црковна институција на повисок степен не е валиден ако тоа е направено по државна линија, туку само и исклучително ако тоа го сторил некој повисок духовен авторитет. Таа догма е содржана, како во православните, така и во католичките евангелиски правила и канони. Пред сè, мислам на решенијата донесени на Првиот вселенски собор во Никеја (325), кога биле поставени темелите на догматскиот и канонскиот систем на христијанската црква. Не без причина византискиот император, скопјанец од македонско потекло, Јустинијан I и царот Самуил со години вршеле притисок врз римскиот папа, во тоа време сметан за највисок црковен авторитет, да дојде во Македонија за да ја подигне Македонската охридска црква на повисок канонски степен. Имено, неколку години по стапувањето на престолот, во 535 година Јустинијан I ја основал црквата Прва Јустинијана, за како што вели во својата 31 и во 131 новела - "за својот народ", за македонскиот, чин кој не бил валиден, бидејќи бил направен по државна линија. Како император, тој имал државна црковна институција - Цариградската патријаршија, но сакал да создаде посебна црква за својот народ. Таа негова желба се остварила во 545 година, кога црквата Прва Јустинијана со свето папско миро на степен на Архиепископија ја подигнал папата Виргилије. Ист бил случајот и со цар Самуил. По стапувањето на престолот (986), црквата Прва Јустинијана Охридска тој ја прогласил за Патријаршија. Меѓутоа, тоа не било валидно, бидејќи било направено по државна линија. Речиси 13 години цар Самуил вршел притисок врз римските поглавари и канонски да го официјализираат овој чин, што му го исполнил папата Гргур V во 999 година. Нашите архијереји треба да знаат дека тоа што римските поглавари канонски ѝ го потврдиле на Охридската црква, прво архиепископското, а потоа и патријаршиското достоинство, според евангелиските правила и на православната и на католичката црква - е трајно и неменливо. Точно е дека 18 години подоцна, по паѓањето на Самуиловото царство, императорот Василиј II, и покрај големата наклонетост кон Охридската црква, ја деградира во Архиепископија, но тој чин не бил валиден, бидејќи бил извршен само по државна, а не и по канонска линија. Тоа што некои поглавари на Охридската црква потоа се титулирале како архиепископи, бил нивен избор и само за да ја задоволат желбата на византиската официјална власт. Инаку, во сите документи со кои располага нашата наука, охридските поглавари се титулирале како пат-

ријарси, а Охридската црква како Патријаршија. Најдобро сведоштво за тоа претставува големиот фонд документи од кореспонденцијата која охридските поглавари ја воделе со европските царски и кралски дворови, со Високата Porta и султанот, со Руската црква и држава, со Ватикан и во сите документи на Светиот охридски синод. Во тој контекст, како непобитно сведоштво, би изнел два примера. Во еден документ од 1536 година охридскиот поглавар Прохор се титулирал како: "Прохор со милоста Божја, патријарх на Јустинијана Охридска на цела Бугарија, Србија, Македонија и проче...", а Атанасиј I во 1596 година како: "Атанасиј I, со Божја милост патријарх на Прва Јустинијана Охридска, на цела Бугарија, Србија, Македонија, Арванија, Унгровлахија, Русија и проче...!". Според тоа, не е потребен дополнителен коментар за некому, недоволно упатен во евангелиските правила и канони, да му се објасни дека по 999 година Охридската црква канонски засекогаш останала и била титулирана како Патријаршија, а нејзините поглавари како патријарси. Секако друго објаснување претставува тенденција за минимизирање и обезвреднување на богатата историја на Македонската света апостолска црква. Дури и по т.н. укинување на Охридската црква во 1767 година од страна на турската Влада, извршено под притисок на Цариградската патријаршија, Охрид и натаму го задржал патријаршиското достоинство, бидејќи чинот бил извршен неканонски.



Во една пригода спомнавте дека имате подготвено двотомна студија за Македонската средновековна црковна дипломатија. Претпоставувам дека во тој обемен труд станува збор и за состојбите и односите меѓу одделни цркви во Источната екумена. Особено за местото, улогата и третманот на Пејската во однос на Охридската патријаршија во таа екумена. Со други зборови, колку Српската црква има некакво канонско, историско и политичко право да се меша во нашите црковни работи?

ПОПОВСКИ: Апсолутно нема. Откако се знае за Српската црква, посредно или непосредно, таа била под постојана јурисдикција на Охридската црква, до нејзиното укинување. Имено, од основањето на Прва Јустинијана Охридска во 535 година, до основањето на Српската архиепископија во 1219 година, речиси 700 години, српските митрополии и епархии биле под канонско ведомство на Охридскиот престол. Тогашниот охридски патријарх Димитрие Хоматијан вложил протест до т.н. архиепископ Сава, барајќи да се покае и да ѝ се врати на Мајката црква. Тој тоа не го сторил, поради што бил анатемисан од Охридската црква. Девет години подоцна (1228), кралот на Српското деспотство Стефан Радослав веднаш ја признал јурисдикцијата на Охридската црква, со што Српската архиепископија повторно му се вратила на Охрид. Таков бил случајот и со сите српски кралеви и цареви кои ја окупирале Македонија. Сите тие ја почитувале, величеле и ја сметале Охридската патријаршија за "црква Мајка водителка". Царот Стефан Душан (1331-1355) "не дозволувал да излезе писмен акт од канцеларијата на Пејската црква ако тој не бил потврден со печат и потпис од охридскиот патријарх". Во времето на кралот Волкашин (1366-1371) "строго се почитувала автокефалноста на Охридската црква". Неа ја сметал за Главна црква и таа била третирана како "сесловенска црковна институција". Таа ослободена од соперништвото на Српската архиепископија и "претставувала единствен црковен авторитет пред државата на Волкашин". За сите црковни прашања кои се јавувале во односите на релација Византиско царство - Српско деспотство, "кралот Волкашин ги решавал преку Охридската катедра". И кралот Јован Угleshа ја признал јурис-

дикција на Охридската црква. Охридскиот патријарх Григориј II дури го поставил за "советник по црковни работи". Во негово време "челното место меѓу црковните големодостојници на Деспотскиот синод го заземал охридскиот патријарх". Угледно ја проширил дијецезата, не на Српската, туку на Охридската патријаршија. И уште еден многу важен податок. Во 1346 година, на Велигден, Стефан Душан не отишол во Пеќ, туку во Скопје каде што охридскиот патријарх Николај I го крунисал за цар, жена му за царица и син му Урош за крал на Србија. Од тој ден Стефан Душан почнал да се титулира како "благочестиваго христаљубиваго македонскогo цара Душана". По распаѓањето на српската држава (1437) "Србија со сите свои епархии повторно го признала вedomството на Охридската патријаршија, под која била од почетокот". Тогаш "турските власти ја укинале Пеќската патријаршија и таа повторно ѝ се приклучила на својата црква-матича, на древната Охридска патријаршија". По повеќе од еден век (1559), тогашниот српски епископ Макарије, со помош на роднината Мехмед-паша Соколовиќ, издејствувал ферман од Високата Порта, по што Пеќската црква се одвоила од Охридската. Но, и тогаш таа не била призната за автокефална, не само од Охридската, туку и од сите други цркви во Источната екумена, бидејќи била отцепена по државна линија. И по последното укинување од страна на Високата Порта, во 1766 година, сите нејзини епархии по трет пат потпаднале под вedomство на Охридската црква. Факти кои говорат дека Српската црква била маргинална црква во однос на Македонската православна црква. Таа никогаш не била самостојна, автокефална црква, туку под постојана јурисдикција на Охридската црква, со исклучок на повремени едностранни неканонски отцепувања. Охридската патријаршија, пак, била една од водечките автокефални цркви во Источната екумена и уживала висок углед, авторитет и достоинство. На секој документ од Вселенските архијерејски собори потписот на охридскиот патријарх бил веднаш по потписот на цариградскиот патријарх. Во еден документ во Номоканонот на антиохијскиот патријарх Теодор Валсамон, од 1177 година, Охридската црква е ранги-

рана на трето место во Христијанската црква, веднаш по Римокатоличката и Цариградската. Оттаму, Српската црква нема морално, канонско, историско, ниту какво и да е друго право да се меша во нашата света античка древност, во светата Македонска православна црква. Клучот за ова прашање е во рацете на цариградскиот патријарх Вартоломеј, кој треба да ја отвори архивата и да им каже на големосрпските националисти во мантии кој бил Пеќ, а кој Охрид.



Докториравте на една интересна, сложена тема за етногенезата на Тоските и Гегите, денес познати под заедничкото име Албанци. Што Ви даде повод да се зафатите со истражувања и проучувања на историјата на тие две инородни племенски групи?

ПОПОВСКИ: Тоа е интересна тема, бидејќи денешната албанска наука, ако воопшто може да се нарече некаква наука, не копа по вистинските етнички корени, туку е опседната со романтизам, а историјата и на двете етнички групи, на Тоските и на Гегите, ја гради врз туѓа историја, култура и традиција и врз туѓи историски настани и личности. Имено, многу одамна дојдов до еден стар ракопис во кој имаше имиња на речиси 180 старомакедонски родови и родовски братства, кои по смртта на кралот Георгија Кастриот - Искендер (1468), стравувајќи од одмазда од Турците, ги напуштиле родните огништа во Матија, денешна Албанија, и свое засолниште побарале во разни краишта во денешна Македонија, Бугарија, Србија и Романија, дури и во Русија. За илустрација, една гранка од Кастриотите се засолнила во Волгоград, која денес се јавува под името Ушавкови и Доброволски. Ракописот ми беше повод да почнам да истражувам кој во минатото навистина живеел на тие Матски, подоцна познати како Превалитански, Мизиски и Арбанаски простори и како на тие, во науката веќе дефинирани како древни словенски простори, за што своевидно сведоштво е постојната топографска номенклатура, се нашле денешните инородни племенски групи - Тоските и Гегите.





Ние Македонците, ми се чини и другите наши соседи, многу малку знаеме за историјата на овие две инородни етнички групи кои, колку што ми е познато, се обидуваат да се интегрираат во една единствена нација. Би било интересно да ни кажете до какви сознанија дојдовте при Вашите истражувања и колку, според Вас, држи тезата Илири - Албанци?

ПОПОВСКИ: Гего-Тосканската (албанската) наука е романтичарска. Покојниот Енвер Хоџа повеќе пати им советуваше на научните работници во неговата земја "да се симнат од облаците, да се ослободат од Илирите, и да почнат да копаат по вистинските етнички корења", потсетувајќи ги дека "само со вистински пристап кон историјата, албанската наука ќе биде ценета и почитувана во светските научни релации". Но, не го послушаа. Науката докажала дека тезата Илири - Албанци е голема илузија и заблуда. Општо е прифатена тезата дека населението кое живеело на т.н. илирски простори било чисто словенско, од Панонија на север до Пелопонез на југ. Моите истражувања покажаа дека сè до втората половина на XVI век, на балканските простори не биле присутни ниту Тоските, ниту Гегите. За тоа постојат три пишани крунски сведоштва, кои со ништо не можат да се оспорат. Имено, во Де-чанските листови од 1376 година, во Скадарскиот катастих од

старите латински и византиски извори, Тоските (Шиптарите) имаат шкотско потекло, кои во време на Крстоносните војни почнале да се спуштаат од Северна Англија кон југ. Неколку века се задржале во областа Тоскана, во Средна Италија, по што го добиле името Тоски. Подоцна, во средината на XVI век почнале да се доселуваат на Матските (албанските) простори. Гего-Мирдитите (Курдите), како агресивно население, во втората половина на XVII век Турците насилно ги довеле од кавказките простори, за да им ја заштитат нивната северна граница со едноверско муслиманско население, од кое дел било стационирано во денешна Северна Албанија, дел на Стара Планина, во Бугарија. Тоа е вистината за овие инородни племенски групи. Според тоа, тие немаат историско, политичко, ниту какво и да е друго право над териториите на кои живеат. Ниту на просторите на денешна Албанија, ниту во соседните земји каде што се јавуваат како колонисти, немаат ниту грам материјална и друга култура со која може да се идентификува и посведочи нивното старинско присуство. Христијанските и муслиманските светилишта, кои постојат на просторите на кои тие денес живеат, се дело на Македонците и на Турците. Голем број еминентни историчари од Западна Европа во своите научни трудови недвосмислено укажуваат на податокот дека Гегите, со оглед на немирниот дух и жестокиот карактер и антрополошкиот изглед, "се туѓи за балканските простори", дека "за Европејците поблиски им се бедуините од пустините на Бактрија и жителите на Тибет, отколку Гегите". Овие примери уверливо говорат за романтичарското сфаќање на тезата Илири - Албанци, особено од страна на тврдокорните Геге, кои не читаат историја.



Господине Поповски, кај нас Вие сте единствен албано-лог кој ги проучува племенските особености и карактеристики на Тоските и на Гегите. По повод 600-годишнината од раѓањето на кралот Георгија Кастриот-Искендер, кои се навршуваат годинава, имате подготвено студија со која се расветлуваат неговиот лик и дело. Денес има многу контроверзи околу потеклото на оваа историска личност. Кажете ни до какви сознанија дојдовте во Вашите научни истражувања во однос на ова прашање?

ПОПОВСКИ: Да, по тој повод подготвив пообемна студија, која е градена врз чисто научна основа. Од многуте објавени книги за Георгија, ова ќе биде прва и досега единствена студија во историската наука за овој легендарен витез и крал, која се базира врз автентични историски извори, архивски документи и сведоштва, со кои се расветлуваат неговиот лик и дело. Историската наука нема никакви дилеми за потеклото на кралот Георгија, се третира дека тој е исклучително од македонско потекло. Нема книга, со исклучок на гегските изданија, во која Георгија не се третира како личност од македонско потекло. Германскиот научник - историчар Хофман, еден од најдобрите познавачи на династијата на Кастриотите, во својата Историја, вели: "... Не треба да постои спор околу потеклото на Георгија Кастриот... Едвај да има некој кој има спротивно мислење. И доколку има, тоа е последица на непознавањето на историските прилики на Балканот во тој период...!". Потврда за македонскиот карактер на династијата на Кастриотите дава и италијанскиот писател Теодор Спандучи, кој вели: "... Георгија бил крал Епирски... кој владеел со областа Матија и Уменестија (денешна Албанија, з.н.). Мајка му била Воислава, исто така, Македонка, од неговиот род, ќерка на еден господар од Полог, кој претставува дел од Македонија, но кој денес се наоѓа под Бугарија...!". Многу важни сведоштва дава и бискупот Марин Барлет, кој како



1416 година и во Турските пописни дефтери од 1563 и 1583 година, официјални пописни документи, на просторите во денешна Северна Албанија, кои биле колонизирани од двата етникума, нив ги нема, едноставно не постојат како посебни етнички групи. Во овие документи фигурира само и исклучително македонскиот и црногорскиот елемент. Најголемиот познавач на историјата на Тоските и на Гегите, австрискиот дипломат - историчар Јохан Хан, во своите студии од втората половина на XIX век, вели дека "современите Албанци многу добро знаат дека во селата и во градовите во кои денес живеат, пред нив живеело словенско население". Тоа е историски факт. А има стотици факти со кои категорично се негира нивното старинско присуство на балканските простори. Според

негов прв биограф, соопштува дека Георгија Кастриот се титулирал како "Крал на Епир и Македонија", дека "во неговото семејство се зборувало на словенски, исто така, како што зборувале жителите по долината на реката Радика во Македонија" и дека "неговите единици биле составени од Трибали, односно од Бугари", како што тогаш со ова политичко име тенденциозно се нарекувало македонското население. Инаку, кога станува збор за кралот Георгија Кастриот мора да се каже дека неговите земски симболи, симболите на Епирското кралство, не бил двоглавиот орел, како што се тврди и се претпоставува, туку македонските антички геми, златно-жолтото шестнаесеткрако сонце на црвена и бела подлога и златножолтиот лав со круна на главата, на црвена копринена подлога, како грб на државата. Не без причина, по битката на Дебарско Поле летото 1444 година, најкрвава битка во човековата историја, во која загинале повеќе од 30.000 турски војници, поради стратегијата и тактиката на кралот Георгија мудриот султан Мурат II го нарекол Втор јунак Александар Македонски, односно Втор Александар Македонски, а неговата држава Александрија. По тој настан во тогашните турски хроники го среќаваме под името Георгија Кастриот - Искендер (Александар). Некои англосаксонски историчари, непознавајќи ја историјата на одделни народи на Балканот, на своја душа носат два грева кон Георгија Кастриот, прво - што овој македонски витез и крал им го прилепија на Гегите, претставувајќи го како нивен национален јунак, и второ - што му ја променија именската додавка од Искендер во Скендер-бег. Имено, тој никогаш не бил ниту Скендер, ниту бег, туку крал на Regno Epiro et Macedonia, како што често се среќава во италијанските и во хрватските архивски извори од тој период. Нема друга вистина за кралот Георгија Кастриот.



Несомнено, релевантни историски факти и сведоштва, кои ја збогатуваат нашата национална историја, култура и традиција. Дали покрај студиите за црковната дипломатија и за кралот Георгија Кастриот имате и нешто друго, нешто што како научен труд чека на објавување?

ПОПОВСКИ: Многу години истражував за разни прашања, не само во Македонија, туку и во други земји, копајќи во библиотеки и во архивите за да дојдам до релевантни податоци за темата која имав намера да ја обработам. Имам подготвено компаративна тритомна студија за етногенезата на Македонците и на Албанците, односно на Тоските и на Гегите, потоа за Мијаците и Брсјациите, како потомци на античките Македонци, двотомна студија за арнаутскиот Гего-Мирдитски разбојнички тероризам во македонските земји, почнувајќи од 1700 година до денес, за колонизацијата на Гегите во македонските земји, за писмената традиција во Западна Македонија и Матија (денешна Албанија), лексикон за Македонската православна црква итн. По својата содржина, суштина и карактер, овие трудови расветлуваат многу темни периоди и многу важни прашања од историјата на македонскиот народ, кои во овој момент се од круцијално значење, бидејќи се поагресивна е издавачката дејност со антимакедонска содржина, во која се негира македонската нација и сè што е македонско.



Ова книжевно богатство е напишано, а не е обнародено. Какви се изгледите да види бел ден?

ПОПОВСКИ: Токму така, напишано - необнародено. А, како да се обнароди кога повеќе од 10 години министерствата за наука и култура се во рацете на немакедонци по род. Несомнено, нив не ги интересира историјата на македонскиот народ, па ги форсираат издавачите на етничките групи на кои

им припаѓаат. На сите конкурси на кои се јавувам за финансирање на некој мој научен труд, добивам ист одговор: Министерството нема средства за финансирање на Вашиот проект. Значи, освен што не одобруваат средства за истражувачка дејност, во што имам вложено значителна инвестиција, тие не го помагаат ниту издавањето на научниот труд, поради што кренав раце од конкурсите. Илузорно е да се мисли дека ќе можат да се добијат средства за печатење книга за етногенезата на Тоските и на Гегите, кога на министерот не му импонира ваква тема. Од друга страна, и нашите спонзори Македонци по род, како да се понаклонети да финансираат дела со кои се величат туѓата историја, култура и традиција, отколку за својата национална историја. Оптимист сум дека ова книжевно богатство ќе види бел ден, бидејќи веќе се јавуваат заинтересирани патриоти кои пројавуваат желба да го помогнат неговото печатење.



На што сега работите? Дали во блиска иднина може да се очекува ново научно остварување?

ПОПОВСКИ: Македонскиот народ, како ретко кој друг народ, има многу богата историја, култура и традиција. Таа претставува неисцрпен извор на теми, бидејќи се наоѓала на многу важен геополитички стратешки простор на кој се случувале бројни историски собитија. Сега интензивно работам на студија за македонското востание од 1596 година, познато како Химариотско востание, кое се случило во областа Химара, населена со македонско население, источно од Валона, во денешна Албанија. На чело на востанието бил охридскиот патријарх Атанасиј I, кој патувал во многу земји во Европа со цел да издејствува финансиска и воена помош од европските католички држави и логистичка поддршка за востанието. Инаку, во 1490 година, во таа област востание кренал Иван Кастриот, син на кралот Георгија Кастриот - Искендер, кој успеал од Турците да издејствува извесни привилегии за македонското население на тие простори. Оваа студија ќе претставува уште една златна страница од историјата на македонскиот народ.